

SOSYAL SERMAYE
VE
KALKINMA

EFİL YAYINEVİ

Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim Aydın, 1987 yılında Diyarbakır'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini bu ilde tamamlayıp, 2009 yılında İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nden mezun oldu. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda, "Bölgesel Kalkınma Ajansları"na ilişkin yazmış olduğu tez ile yüksek lisansını tamamladı. "Sosyal Sermaye-Ekonomik Kalkınma İlişkisi: Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerine Panel Regresyon Analizi" başlıklı yazmış olduğu tez ile Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda doktora derecesini aldı. Batman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde Öğretim Üyesi olarak görev yapan yazar, geçmiş yıllarda; Ekonomiye Giriş, Finansal Piyasalar ve Ekonomik Yorumlar, Kriz Ekonomisi, Uluslararası İktisadi Kuruluşlar, AB Ekonomisi ve Türkiye İlişkileri, Türkiye Dış Ticaret Politikaları, Para Teori ve Politikası, Para Banka, Para Politikası, İktisat Politikası, Büyüme Teorileri, Bölgesel İktisat ve Sosyal Sermaye gibi dersleri vermiş bulunmaktadır. Yazarın;

- *Bölgesel Kalkınma Üzerine Yazılar*
- *İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi (Prof. Dr. İlker Parasız'a Armağan)*
- *Kalkınma Üzerine Ekonomi-Politik Yazılar*

İsimli hem bölüm yazarlığı hem de editörlüğünü üstlendiği kitapları, bunun yanı sıra, Bölgesel Kalkınma, Kırsal Kalkınma, Kalkınma Ajansları, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Ekonomik Kalkınma, Lojistik, İktisadi Krizler, Merkez Bankası, Enerji, Yönetişim, Sosyal Sermaye gibi konularda ulusal ve uluslararası yayınları bulunmaktadır.

Ekonomi dışında edebiyat alanında da gerek akademik gerekse güncel yazı hayatına devam eden yazarın bu alanda yayınlanmış 2 kitabı olup, çeşitli dergilerde yayınlanmış yazıları bulunmaktadır. Ayrıca Orhan Veli Kanık ve "Birinci Yeni" olarak adlandırılan "Garip Akımı" üzerine uluslararası yayınları bulunmaktadır.

İletişim için: hiaydin12@gmail.com

SOSYAL SERMAYE
VE
KALKINMA

Halil İbrahim Aydın

SOSYAL SERMAYE VE KALKINMA

HALİL İBRAHİM AYDIN

Not: "Sosyal Sermaye ve Kalkınma" isimli bu çalışma, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda tamamlanmış olan "**Sosyal Sermaye - Ekonomik Kalkınma İlişkisi: Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerine Panel Regresyon Analizi**" başlıklı doktora tezinden üretilerek gün yüzüne çıkmış bulunmaktadır.

Genel Yayın Nu.: 243
ISBN: 978-605-4160-67-9
Birinci baskı: Mart 2016

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.©2016
Efil©2016

Bu kitabın tüm hakları saklıdır. Herhangi bir şekil ya da yöntemle çoğaltılamaz.

Sertifika Nu.: 12131

Kapak ve Sayfa Tasarımı: Çetin Acar

Baskı ve Cilt: Sözkesen Matbaacılık Tic. Ltd. Şti.
İVOGSAN 1518. Sokak MAT-SİT İş Merkezi No: 2/40 Yenimahalle-ANKARA
Tel: (+90) 312 395 21 10 - 395 59 07 • *Sertifika Nu.:* 13268

EFILE YAYINEVİ

www.efilyayinevi.com
www.facebook.com/efilkitap
twitter.com/efilyayinevi
[instagram.com/efilyayinevi](https://www.instagram.com/efilyayinevi)

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.
Bağcılar Mahallesi, Şemsettin Günaltay Caddesi, 283. Sokak,
Ata Apt. No: 9/7, 06670 Çankaya/Ankara, Türkiye
Tel : (+90) 312 442 52 10
GSM : (+90) 541 232 00 96
Faks: (+90) 312 442 52 12

Anne ve Bahama...

ÖNSÖZ

“Sosyal Sermaye ve Kalkınma” isimli bu çalışma, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı’nda tamamlamış olduğum “*Sosyal Sermaye - Ekonomik Kalkınma İlişkisi: Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerine Panel Regresyon Analizi*” başlıklı doktora tezimin gözden geçirilmiş ve tezden üretilmiş hali olarak gün yüzüne çıkmış bulunmaktadır.

Hayatımın her aşamasında yanımda olan, maddi ve manevi destek sunan, ilk öğretmenim olan Anneme, kelimelerin gücünü öğreten Babama, her daim yanımda olan kardeşlerime, sabır, teşvik ve desteklerinden ötürü en kalbi muhabbetlerimi sunuyorum, teşekkürlerimi arz ediyorum.

Son olarak, bireyi yalnız bırakan modern toplum ve içinde bulunduğumuz zaman diliminde, Özdemir Asaf’ın deyimiyle, “*İnsanlar, insanların içinde, insana hasret yaşarlar...*” dizesinden hareketle bu hasretin azalmasına katkı sunan herkese muhabbet, hürmet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim Aydın

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: EKONOMİK KALKINMA	5
1.1.Ekonomik Kalkınmanın Tarihsel Serüveni	5
1.2. Ekonomik Kalkınmanın Kavramsal Çerçevesi ve Önemi.....	8
1.3. Kalkınma - Büyüme - Modernleşme - Sanayileşme İlişkisi.....	10
1.4. Ekonomik Kalkınmanın Amacı	12
1.5. Ekonomik Kalkınmanın Çeşitleri.....	13
1.5.1. Sürdürülebilir Kalkınma	13
1.5.2. Kırsal Kalkınma.....	14
1.5.3. Bölgesel Kalkınma	15
1.5.4. Sosyal Kalkınma.....	15
1.6. Kalkınmanın Göstergeleri	16
1.6.1. Kişi Başı Gelir Düzeyi	17
1.6.2. Fiziksel Yaşam Kalite Endeksi.....	17
1.6.3. İnsani Kalkınma Endeksi.....	18
1.7. Ekonomik Kalkınmanın Temel Belirleyenleri	19
1.8. Kalkınmanın Sosyal Ayağı: Kalkınma Odağında İnsan ve Toplum	21

BÖLÜM 2: ŞOSYAL ŞERMAYE KAVRAMI	23
2.1. Sosyal Sermayenin Tarihsel Serüveni	23
2.2. Sosyal Sermayenin Kavramsal Çerçevesi.....	26
2.2.1. Pierre Bourdieu'ya Göre Sosyal Sermaye.....	32
2.2.2. James Coleman'a Göre Sosyal Sermaye	34
2.2.3. Robert Putnam'a Göre Sosyal Sermaye	36
2.2.4. Francis Fukuyama'ya Göre Sosyal Sermaye	39
2.3. Sosyal Sermaye'nin Liberal Felsefe İle İlişkisi	40
2.4. Sosyal Sermayenin İktisat Sosyolojisi ile İlişkisi	41
2.5. Sosyal Sermayenin Önemi	42
2.6. Sosyal Sermayenin Ölçülmesi.....	44
2.7. Sosyal Sermayenin Unsurları	49
2.7.1. Sosyal Normlar	51
2.7.2. Sosyal Ağlar.....	53
2.7.3. Güven	55
2.8. Sosyal Sermayenin Düzeyleri.....	57
2.8.1. Mikro Düzeyde Sosyal Sermaye	58
2.8.2. Orta Düzeyde Sosyal Sermaye.....	58
2.8.3. Makro Düzeyde Sosyal Sermaye	58
2.9. Sosyal Sermayenin Çeşitleri	59
2.9.1. Bağlayıcı, Birleştirici ve Köprü Sosyal Sermaye.....	59
2.9.2. Sivil ve Kamusal Sosyal Sermaye.....	60
2.9.3. Yapısal ve Bilişsel Sosyal Sermaye	61
2.10. Sosyal Sermayenin Diğer Sermaye Türleri İle İlişkisi	61
2.10.1. Beşeri Sermaye	62
2.10.2. Fiziki Sermaye.....	66
2.10.3. Finansal Sermaye	67
2.10.4. Kültürel Sermaye	67

2.10.5. Entelektüel Sermaye	68
2.10.6. Zaman Sermayesi	70
2.10.7. Manevi Sermaye	70
2.10.8. Bilgi Sermayesi.....	71
2.10.9. Doğa Sermayesi.....	71
BÖLÜM 3: SOSYAL SERMAYE EKONOMİK KALKINMA İLİŞKİSİ	73
3.1. Sosyal Sermaye ve Kalkınmaya Dair Yaklaşımlar	73
3.2. Sosyal Sermayenin Ekonomik Kalkınmadaki Rolü	74
3.3. Sosyal Sermayenin Toplumsal ve Ekonomik Faydaları.....	80
3.3.1. İşlem Maliyetlerini Azaltıcı Etki.....	80
3.3.2. Sosyal Sermayenin Bürokrasiyi Azaltıcı Etkisi.....	81
3.3.3. Sosyal Sermayenin Yolsuzluğu Düşürücü Etkisi.....	81
3.3.4. Sosyal Sermayenin İşgücü Piyasasına Etkisi	82
3.3.5. Sosyal Sermayenin Bilgi Üzerine Etkisi	82
3.3.6. Sosyal Sermayenin Ekonomik Krizlerle İlişkisi.....	83
3.3.7. Sosyal Sermayenin Yoksulluk ile İlişkisi.....	83
3.3.8. Sosyal Sermayenin Suç ile İlişkisi	84
3.3.9. Sosyal Sermayenin Yatırım ile İlişkisi	85
3.3.10. Sosyal Sermaye Demokrasi İlişkisi	85
3.4. Ekonomik Kalkınma Çeşitlerinin Sosyal Sermaye İle İlişkisi	86
3.4.1. Sürdürülebilir Kalkınma Sosyal Sermaye İlişkisi	86
3.4.2. Kırsal Kalkınma Sosyal Sermaye İlişkisi.....	87
3.4.3. Bölgesel Kalkınma Sosyal Sermaye İlişkisi	88
3.4.4. Sosyal Kalkınma Sosyal Sermaye İlişkisi.....	90
BÖLÜM 4: AVRUPA BİRLİĞİ ÜZERİNE UYGULAMA.....	91
4.1. Literatür.....	91
4.2. Ekonometrik Yöntem	98

4.2.1. Panel Veri Yöntemi	99
4.2.1.1. Panel Birim Kök Testleri.....	100
4.2.1.2. Sabit Etkiler Modeli (Fixed Effects Model)	104
4.2.1.3. Rassal Etkiler Modeli (Random Effects Model)	104
4.2.1.4. Havuzlanmış Regresyon Modeli (Pooled Model)....	105
4.3. Model ve Veri Seti.....	106
4.4. Uygulama ve Bulgular	114
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	127
KAYNAKLAR.....	131

GİRİŞ

Bütün toplumlar büyümek, gelişmek ve müreffeh bir yapıya erişmek için çaba sarf etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde değişen takvimin yanı sıra, benzer şekilde üretim yapısı hatta insanoğlu bile değişmiş bulunmaktadır. Bahse konu değişim insanları, gelenekleri, güveni, normları, üretimi ve sermaye yapısını da değişime uğratmıştır. Özellikle sermaye yapısı fiziksel sermaye, beşeri sermaye ve sosyal sermaye şeklinde bir dönüşüm geçirmiştir.

Üretim, kazanç ve kazancın adil dağılımı kalkınma olgusu için önem arz etmektedir. Bu bağlamda üretim için gerekli olan fiziksel ve finansal sermaye önemli olmasına karşın, tek başına yeterli olmamaktadır. İçinde bulunduğumuz zaman dilimi küreselleşme ve kapitalist politikalar sayesinde şiddetli bir rekabet yaşamaktadır. Bu rekabette öne geçmek için fiziksel ve finansal sermayenin yanı sıra bireysel gelişim, eğitim, bilgi ve becerilerin önemini vurgulayan beşeri sermaye kavramı ön plana çıkmış bulunmaktadır. Ancak, modern toplumun getirileri ve bilgi toplumu sayesinde bilgiye ulaşmak kolaylaşmış genel itibari ile insanların bilgi ve yeteneklerinde artış görülmüştür. Nitekim bu durum beşeri sermayenin de yetersiz kalabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Özellikle, neoliberal politikalar sayesinde sosyal dışlanmalar artmış, bireysellik ön plana çıkmış ve kalkınma kavramı belli bir zümrenin lehine işlemeye başlamıştır. Bu noktada en yalın haliyle ilişkilerin önemini ortaya koyan, sosyal normlar, sosyal ağlar ve güven üzerine inşa edilen sosyal sermaye olgusu gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Fiziki ve finansal sermayeye sahip bir bireyin beşeri ve sosyal sermaye seviyesindeki artışı ile önemli üretim ve kazanımlar gerçekleştirebileceği düşünülmektedir.

ŞOSYAL ŞERMAYE VE KALKINMA

Hakeza, sosyal sermayenin diđer sermaye tűrleri için adeta bir katalizűr gűrevi gűrmesi de ayrıca önemini gözler nűne sermektedir. İnsanları gelenek, tutum, tavır gibi sosyal normlar ekseninde ve ortak paydada toplayıp, sosyal ađlar sayesinde network oluřturup, gűven temelinde toplumsal fayda yaratan sosyal sermaye ekonomik kalkınma için son derece önemli bir kavram olarak karřımıza çıkmaktadır.

Bireyi yalnız bırakan modern toplumda insanođlu yalnızlařırken gűven gibi önemli bir kavramı da göz ardı etmektedir. Hiç řűphe yok ki ekonomi için gűven son derece önemli bir olgu olarak açıklanmaktadır. Bu noktada, gűvenin inřası sűrecinde ve toplumların bűtűnleřmesi ve geliřmesi noktasında önemli rol űstlenen sosyal sermaye gűnűműzde interdisipliner bir alan olup, her geçen gűn önemini arttırmaktadır.

Ekonomik olduđu kadar toplumsal bir kavram olan sosyal sermaye, bűrokrasi, yolsuzluk, iřgűcű, bilgi, kriz, yoksulluk, suç, yatırım ve demokrasi gibi konularla sađlamıř olduđu yarar ile ekonomik kalkınmanın gerçekleřmesinde önemli bir aktűr olarak vurgulanmaktadır. Birçok alan ile iliřkili olan sosyal sermaye kavramının açıklanması noktasında herhangi bir uzlař yoktur. Benzer řekilde temelinde insan olan bu olgunun lűlmeside son derece zor olup, arařtırmacıların hemen hepsi bu konuda hemfikir olmaktadır. Ancak, disiplinlerin tűműnde sosyal sermaye çalıřan arařtırmacıların önemli bir kısmı sosyal sermaye ekonomik kalkınma iliřkisinin pozitif bir iliřki içerisinde olduđu sonucuna varmıřtır.

Bu bilgiler ıřıđında çalıřmanın amacı; literatűrde birçok arařtırmaya konu olan sosyal sermaye ile ekonomik kalkınma arasındaki iliřki çerçevesinde, sosyal sermayenin Avrupa Birliđi űlkelerinin kalkınma dűzeylerini etkilemede ne denli bir role sahip olduđunu ekonometrik bir analiz çerçevesinde ortaya koymaktır.

Çalışma dört temel blűmden oluşmaktadır. İlk blűmde, ekonomik kalkınmanın tarihsel serűveni açıklanmakta, kavramsal erevesi ve önemi belirtilmektedir. Akabinde birbiri ile çok fazla karıştırılan kalkınma, bűyűme, modernleşme ve sanayileşme olguları arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulduktan sonra, ekonomik kalkınmanın amacı ve eřitleri ayrıntılı bir şekilde irdelenmektedir. Kalkınmanın göstergeleri arasında yer alan ve en çok kullanılan kiři başı gelir dűzeyi, fiziksel yaşam kalite endeksi ile insani kalkınma endeksi açıklanmakta, ekonomik kalkınmanın temel belirleyicileri analiz edilmektedir. Son olarak kalkınmanın sosyal ayağı ve kalkınma odağında insan ve toplum yapısı incelenmektedir.

İkinci bölümde ise, sosyal sermaye olgusu ile gelişim süreci ve kavramsal çerçevesine önemli katkılar sunan P. Bourdie, J. Coleman, R. Putnam ve F. Fukuyama'ya göre sosyal sermaye kavramı derinlemesine açıklanmaktadır. Sosyal sermayenin iktisat sosyolojisi ile ilişkisi incelenmekte ve söz konusu kavramın önemi ortaya konulmaktadır. En az açıklanması kadar zor olan ölçüm konusu geniş bir şekilde değerlendirilmekte ve sosyal sermaye unsurları, normlar, ağlar ve güven bileşenleri açıklanmaktadır. Akabinde sosyal sermayenin mikro, orta ve makro düzeyleri incelendikten sonra, çeşitlerine değinilmektedir. Sosyal sermayenin, beşeri sermaye, fiziki sermaye, finansal sermaye, kültürel sermaye, entelektüel sermaye, zaman sermayesi, manevi sermaye, bilgi sermayesi ve doğa sermayesi gibi diğer sermaye türleri ile olan ilişkisi detaylı bir şekilde analiz edilmektedir.

Üçüncü bölümde ise, sosyal sermaye ve kalkınmaya dair yaklaşımlar açıklanmakta ve sosyal sermayenin ekonomik kalkınmadaki rolü ortaya konulmaktadır. Özellikle ekonomik ve toplumsal yararları başlığı altında, işlem maliyetlerini azaltıcı, bürokrasiyi azaltıcı, yolsuzluğu düşürücü, işgücü piyasası üzerindeki etkisi, bilgi, yoksulluk, suç, yatırım ve demokrasi gibi konularda sağladığı somut çıktılarının ekonomik kalkınmaya sağladığı olumlu etkiler geniş bir perspektiften analiz edilmektedir. Son olarak, ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir kalkınma, kırsal kalkınma, bölgesel kalkınma ve sosyal kalkınma ile olan ilişkisi incelenmektedir.

Son bölümde ise, Avrupa Birliği ülkeleri üzerine ampirik bir uygulama yapılmakta, bu bağlamda ilk olarak literatür gözler önüne serilmektedir. Akabinde kullanılacak olan ekonometik yöntem, yani panel veri yöntemi açıklanmaktadır. Uygulama kısmında Avrupa Birliği üyesi 24 ülkenin 2007-2012 yılları arasında elde edilen veriler ile EKK yöntemi uygulanmak suretiyle sosyal sermayenin AB'nin ekonomik kalkınmasında ne denli bir role sahip olduğunu ortaya koyma hedeflenmektedir. Modelde bağımlı değişken olarak kişi başına düşen reel GSYİH artış oranı kullanılırken, açıklayıcı değişken olarak sosyal dışlanma, cinsiyete göre ücret farklılıkları, suç oranları ve düzenli internet kullanımı tercih edilmektedir.

1. BÖLÜM

EKONOMİK KALKINMA

Ekonomik kalkınma olgusu, salt kişi başına düşen milli gelir, işgücünden azami bir biçimde yararlanılması, sermaye birikimi gibi ekonomik yönü olan faktörlerle ifade edilemeyecek kadar kapsamlı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalkınmanın esas hedefi bireyin birçok açıdan yaşam seviyesini yükselterek sağlıklı bir sosyal yapı ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda ekonomik kalkınma, sosyal bir değişim süreci olarak değerlendirilmekte ve kalkınmanın gerçekleşmesi için sosyolojik dinamiklerin hayata entegre edilmesi açısından önem arz etmektedir (Şavkar, 2011: 3).

1.1. Ekonomik Kalkınmanın Tarihsel Serüveni

Adam Smith'in *Ulusların Zenginliği* isimli kitabı yayımlandığı zaman diliminde iktisadi gelişme el kitabı olarak kabul görmüş olmasına rağmen, kavram olarak ekonomik kalkınma İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kullanılmaya başlanmıştır (Taban ve Kar, 2014: 5; Arslan, 2008: 48). Söz konusu süreçte tarım odaklı geleneksel toplumlar büyük oranda geri kalmış, çeşitli teknolojik yenilikler iktisadi alanda artan bir şekilde kullanılmış, sanayi toplumuna geçişle beraber kendi içinde sürekli gelişip büyüyen bir toplum yapısı meydana gelmiş bulunmaktadır. Sanayi toplumunun oluşturmuş olduğu üretim sürecine istinaden, dünya ekonomisinin sürekli gelişme trendinde olması, sömürge ya da yarı sömürge halinde olan ülkelerin, bağımsızlıklarını elde etmeleri ile beraber gelişme gereksinmelerinin ortaya çıkarak kalkınma zihniyetinin oluşması ve ülkeler arası gelir farklılıklarının belirgin hale gelmesi kalkınma konusunun önemini ortaya çıkarmaktadır (Özpolat, 2009: 5).

ŞOSYAL SERMAYE VE KALKINMA

Ekonomik kalkınmanın ortaya çıkmasında etkili olan gelişmeler arasında aydınlanma felsefesi ve modernleşme teorisi önem arz etmektedir. Aydınlanma felsefesi, ortaçağ feodalizminin son bulması ve modern Avrupa'nın kurulması ile beraber, Batı Avrupa'da hayat bulan, geniş çaplı toplumsal, tarihsel ve ekonomik dönüşüme paralel olarak gün yüzüne çıkmıştır. Aydınlanma felsefesi, basitten karmaşığa doğru yol alan ekonomik, toplumsal evrim veya gelişme aşamaları ile modernleşme teorisinden faydalanmak suretiyle İkinci Dünya savaşıdan sonra kalkınma iktisadında yer alan teorilerin oluşumuna artı değer sağlamıştır (Çelebi, 2011: 8).

Modernleşme, sanayileşme ve gelişme ile özdeşleşen ekonomik ilerleme ilk defa İngiltere'de sanayi devriminin gerçekleşmesinden sonra meydana gelmiştir. Bu gelişme İngiltere'nin imalat sanayisinde pazar üstünlüğünü ele geçirmesine imkan vermiş ve ekonomi alanında model ülke olmasını sağlamıştır (Candan, 2009: 9).

Savaş sonrası ekonomik kalkınmanın ortaya çıkmasına sebep olan şartlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır (İsmayılov, 2007: 45);

- Savaş sürecinden sonra ABD'nin ekonomik güç olma noktasında etki alanını yeniden şekillendirme çabası
- Bazı sömürge ülkelerin bağımsız devlet konumuna geçmesi
- Gelişmekte olan ülkelerin kendi iç potansiyellerine bağlı olarak kalkınma ya da kapitalist ilişkileri geliştirme yönündeki istekleri
- Uluslararası ilişkilerdeki soğuk savaşın oluşturduğu gerilim sürecinde gelişmekte olan ülkelerin, soğuk savaşın tarafı olan ülkelerin dış politikalarının belirlenmesi süreci

Kalkınma olgusu Tablo 1'de de görüldüğü gibi zaman içerisinde çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. 1800'lü dönemlerde kalkınma ifadesi direk olarak değil de dolaylı bir şekilde Adam Smith'in *Milletlerin Zenginliği* adlı eserinde İngiltere'nin zenginleşmesi ve ilerlemeye yönelik iyileşmesi biçiminde kullanılmıştır. Smith çalışmasında maddi ilerlemeyi sermaye birikimi olarak betimlemiş ve zengin sınıflardaki para artırma eğilimine dayandırmıştır (Yavilioğlu, 2002: 60).

Tablo.1. Kalkınmanın Farklı Zaman Dilimlerinde Anlamları

Dönem	Perspektif	Kalkınma Anlamı
1800'ler	Klasik Politik Ekonomi	İlerleme, yakalama
1850-1870 Sonrası	Sömürge Ekonomisi	Sanayileşme, kaynak yönetimi, mutemetlik
1940 - 1950 Sonrası	Kalkınma Ekonomisi Modernleşme Teorisi	Ekonomik büyüme, sanayileşme modernleşme, siyasi ve sosyal modernleşme
1960 Sonrası	Bağımlılık Teorisi	Sermaye birikimi, ulusal, tek-merkezli
1970 Sonrası	Alternatif Kalkınma	İnsani ilerleme
1980 Sonrası	İnsani Kalkınma - Neoliberalizm	Kapasite, insanların tercihlerinin genişlemesi, ekonomik büyüme, yapısal reform, deregülasyon, liberalizasyon, özelleştirme
1990 Sonrası	Post-Kalkınma	Otoriter devlet
2000	Milyenyum Kalkınma Hedefleri	Yapısal reformlar

Kaynak: (Pieterse, 2010: 7)

1950'li yıllardan 1970'lerin ortalarına kadar, kalkınma iktisadının esas hedefi, bağımsızlığına kavuşan ülkelerin, kapitalizmin kendi kuralları dahilinde kalmak kaydıyla, sanayileşmenin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla gerektiğinde devlet, gerektiğinde piyasa diğer bir ifade ile hem özel hem de kamu sektörü, ülkeden ülkeye farklılık gösterse de, birlikte mücadele etmektedir. Söz konusu durum, ülkenin veya özel sektörün sermaye birikimini sağlaması ve bunu sanayileşmek amacıyla kullanması anlamına gelmektedir. Nitekim Marshall Planı ile başlayan süreç ve ondan önce Sovyetler Birliği'nin ekonomik planlama ile elde ettiği ekonomik performans, pek çok ülkenin kalkınmasında bir dönem ekonomik planlamanın etkili olmasını sağlamıştır. Başta Latin Amerika olmak üzere Uzak Doğu Asya ülkeleri ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler planlı kalkınma modelini kabul etmişlerdir (Doğaner, 2013: 8-9).

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin yaşandığı 1970'li yıllarda insan odaklı kalkınma tanımları kullanılmakta iken, 1980 sonrasında ise kalkınma ekonomik konjonktürdeki gelişmeye bağlı olarak liberalizasyon, yapısal reformlar gibi kavramlarla yeni bir anlam ihtiva etmektedir (Polat, 2014: 18). Bahse konu yıllarda "istikrar" olgusu göz önüne çıkmıştır. 1990'lı yıllar boyunca, bilgi teknolojisinin ve bilgi toplumunun istikrar kazanma yönelimi ile beraber büyüme ve kalkınmaya yönelik ilgi de tekrar bir toparlanma başlamasına karşın bahse konu süreçte büyüme ve kalkınmanın, sanayi toplumundakinden değişik bir şekilde gerçekleşmesi beklenmektedir (Özyakışır, 2011: 51).

1.2. Ekonomik Kalkınmanın Kavramsal Çerçevesi ve Önemi

Kalkınma, iktisat literatüründe tanımı yapılması oldukça kompleks olan bir olgudur. Büyük tartışmaların gerçekleştiği kalkınma literatüründe bahse konu olgunun büyüme, yapısal değişme, sanayileşme ve modernleşmeyle ilişkileri kaleme alınmış ve meydana gelen farklılıklar analiz edilmiştir. Böylece açıklanması bile sorunlu olan bu olgu ile ilgili, az gelişmiş toplumların gerek iktisadi olan gerekse iktisadi olmayan kendi öz kaynaklarını ihtiva edecek yeni bir tanımlamanın yapılması son derece güç olmaktadır (Özyakışır, 2011: 48).

Kalkınma kavramı Latin kökenli batı dillerinde, development, development, desarrollo kelimesi gibi oldukça eski kullanıma sahip olsa da, bahse konu olgu 15. yüzyılda gün yüzüne çıkmış, 17. ve 18. yüzyıllarda geniş bir ölçüde kullanılmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra, kavramın ekonomik anlamda kullanılması İkinci Dünya savaşı sonrasına denk gelmektedir (Başka-ya, 2009: 21).

Ekonomik kalkınmayı açıklayabilmek için ilk olarak büyüme ve kişi başına gelir denilen olguları açıklamak önem arz etmektedir. Bir ülke vatandaşlarının bir dönem veya bir yıllık zaman dilimi içerisinde üretmiş oldukları her türlü nihai mal ve hizmetin parasal olarak ifade edilmesine o ülkenin Gayri Safi Milli Hasılası (GSMH) denilmektedir. GSMH'dan vergi ve amortismanların düşürülmesi ile Milli Gelire (MG) ulaşılmaktadır. Aynı fiyatlarla hesaplanan iki yıl arasındaki MG artış yüzdesi, yıllık ekonomik büyümeyi ortaya koymaktadır (Kutlar ve Doğanoglu, 2007: 5).

Dar anlamda ekonomik kalkınma kavramı, insanoğlunun ekonomik şartlarının tarihsel serüven içerisinde nasıl değiştiğini ve bunun için neler yapılabildiğini göstermektedir. Fakat insanoğlunun daha iyi bir hayata olan gereksinimi, ekonomik olandan farklı daha geniş bir tanımlama yapmaya zorlamaktadır. Böylece, ekonomik kalkınmanın açıklanmasında sadece iktisadi şartların değil, bu koşulların da büyük ölçüde belirleyici olduğu insanlığa ait sorunların, acıların, açlığın, yokluğun, hastalıkların, eğitimin, özgürlüklerin ve kültürel sorunların özetle insanoğlunun hayatı ile ilgili unsurların altı çizilmektedir (Erbay ve Özden, 2013: 4).

Kalkınma olgusu değer yüklü bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı bilim dallarında değişik manalar ile kullanılabilen bir olgudur. En genel anlamı ile, arzu edilir bir değişim sürecini ifade etmektedir (Doğan, 2010: 12). Kısaca, kalkınma doğası gereği uzun dönem sorunu olarak açıklanabilmektedir (Kapu vd., 2012: 58).

İktisadi kalkınma, düşük gelir ve kötü hayat şartları altında bulunan az gelişmiş ekonomilerin, gelir seviyesini yükselterek daha ileri bir yaşam standardına ulaşma serüveni olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada, ekonomik kalkınma ekonominin ötesinde sosyal, siyasal ve kültürel alanlardaki yapısal değişim ile bütün olarak refah artışını vurgulamaktadır (Yılmaz ve Akıncı, 2012: 17).

Kalkınma, insanın sosyal yapı içinde hem anlamlı hem de üretken olması için kapasitesini ilerletmesinin semeresi, diğer taraftan ekonomik büyümenin meyvelerinin eşit dağılımının garantörü ve herkese toplumun çalışmalarına katılma fırsatı sunan bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Sinemilioğlu, 2009: 249).

Kalkınma literatürü kuramsal temeli olan önermeler ile dolup taşmaktadır (Chang, 2009: 25). Bahse konu literatürde önemli bir yer tutan R. Lucas'ın yaklaşımına göre ekonomik kalkınma, ülkelerin belirli bir süreçte kişi başına düşen gelir düzeylerinin ve gelir artış hızlarının yükselmesidir. Bu dar kapsamlı bir tanımlama olabilir ancak gelir artışlarının dikkate alınması ister istemez toplumun diğer özelliklerini de göz önünde tutmasını zorunlu kılmaktadır (Lucas, 1988: 3).

Yatırım oranının kişi başına reel geliri arttırması ile birlikte üretim tekniğinde ve gelir akımlarının kullanımında ortaya çıkan köklü değişiklikler, yeni yatırımların devam ettirilmesini sağlamakta, dolayısıyla kişi başına gelir trendi yükselmeye devam etmektedir. Kalkınmanın devam ettirilmesi, gelire yapılan ilavelerin yüksek oranının verimli yatırımlara dönüşmesine bağlıdır; verimli girişim imkanlarına toplumun kabul edilebilir bir şekilde tepki göstermeye hazır olması kalkınma için önemli bir koşul olmaktadır (Rostow, 1966: 45-46).

Ekonomik kalkınma bir nevi yapı değişikliğidir. Bir durumdan daha iyi bir duruma yönelen dinamik bir hareket olup, alışkanlıklarda, inançlarda, davranışlarda ve zihniyetteki değişimdir (Özgüven, 1988: 99-101). Ekonomik kalkınma, hem yaşam düzeyini yükseltmek hem de ekonomik sistemin başarısını gösterme noktasında önem arz etmektedir (Sabır, 2010: 11).

Diğer bir tanımlamaya göre ekonomik kalkınma, insanların hayat standartlarını, özgürlüklerini yükselterek, tüm insanların yaşam kalitesinin arttırılması süreci olarak açıklanmaktadır (Todaro and Smith, 2012: 5). Kalkınma bir meydan okuma olarak kendini göstermektedir. Ekonomik ve toplumsal hayata bir iradi müdahale ve nihayetinde bir zenginlik yarışı olarak açıklanmaktadır. Diğer bir ifade ile, kalkınma zenginlik için yapılan yarışta iradi